

Прочитайте знову
Тую славу. Та читайте
Од слова до слова,
Не минайте ані титли,
Ніже тії коми,
Все розберіть... та й спитайте
Тойді себе: що ми?..
Чні сини? яких батьків?
Ким? за що закуті?..

Т. Г. ШЕВЧЕНКО

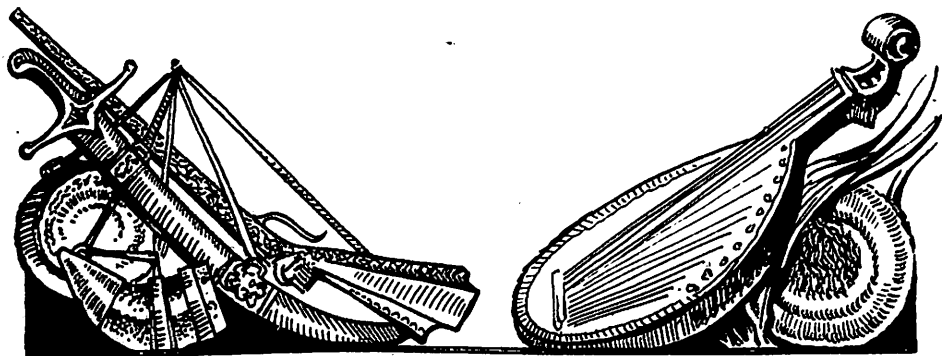
КИЇВ
ЛИБІДЬ
1991

Н.И. КОСТОМАРОВ

"ЗАКОН БОЖИЙ"

(КНИГА БЫТІЯ УКРАИНСКОГО НАРОДА)

М.І. КОСТОМАРОВ

"ЗАКОН БОЖИЙ"

(КНИГА БУТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ)

ПЕРЕДМОВА

Редактор В. Ф. Краснодемський

К 72 Костомаров М. І.
Закон Божий (Книга буття українського народу).— К.:
Либідь, 1991.— 40 с.
ISBN 5-325-00119-1.

Книга подає своєрідний огляд нелегкої, почасти драматичної історії українського народу. Її головною ідеєю є духовне і національне відродження народу, його прагнення сповідувати християнські заповіді.

Зміст книги органічно доповнюють програмні документи Кирило-Мефодіївського братства, що, як і «Закон Божий (Книга буття українського народу)», були визнані слідчими царської охоранки особливо крामольними і стали причиною арешту Т. Г. Шевченка, М. І. Костомарова та їхніх однодумців.

Для широкого кола читачів.

К 0503020902-112 БЗ-9-2-91
М224(04)-91

ББК 63.3(2Ук)

Книга дает своеобразный обзор нелегкой, отчасти драматичной истории украинского народа. Ее главной идеей является духовное и национальное возрождение народа, его стремление исповедовать христианские заповеди.

Содержание книги органически дополняют программные документы Кирило-Мефодиевского братства, которые, как и «Закон Божий (Книга бытия украинского народа)», были признаны следователями царской охранки особенно крामольными и послужили причиной ареста Т. Г. Шевченко, Н. И. Костомарова и их единомышленников.

Для широкого круга читателей.

Видання здійснено з участю малого підприємства «Червона рута» при українсько-американському фонді «Відродження».

ISBN 5-325-00119-1

© Передмова, упорядкування,
примітки, І. І. Глизь, 1991.

«Закон Божий (Книга буття українського народу)» — унікальний за змістом і долею твір видатного українського та російського історика, письменника й громадського діяча М. Костомарова, викладає програмні положення Українсько-Слов'янського товариства святих Кирила й Мефодія, чи більш відомого нам під назвою Кирило-Мефодіївське братство. Глибокі ідейно-теоретичні й гуманістичні устремління автора дістали високу оцінку вітчизняної суспільно-політичної думки. Водночас є підстави вважати, що основні положення цього трактату були прийняті братчиками за програму їхньої подальшої діяльності щодо поширення ідей національного відродження України.

Документально засвідчено, що найбільш часто й активно кирило-мефодіївці почали збиратися для дискусійних розмов наприкінці грудня 1845 — в січні-травні 1846 рр. Саме в цей період і написаний «Закон Божий». Тоді ж до організаторів братства (М. Костомарова, М. Гулака, В. Білозерського) вже приєднався Т. Шевченко. В «Автобіографії» М. Костомаров про ті пам'ятні дні згадував: «Наші дружні бесіди зверталися найбільше до ідеї слов'янської взаємності». І далі, щоб підкреслити роль Т. Шевченка у братстві, наголошував: «Крім Шевченка (звертаємо увагу читача на слово «крім», тобто це був найбільш бажаний і компетентний співбесідник. — прим. І. Г.), частими бесідами мої були з Гулаком, Білозерським, Марковичем і вчителем Пильчиковим». Отже, найдужчий вплив на вироблення програми братства й особисто на автора «Закону Божого» мала творчість геніального поета й ті спільні «довгі вечори до глибокої ночі».

У документах слідчої справи, заведеної на кирило-мефодіївців, яка складає дев'ятнадцять томів-частин, особливо крामольним названо рукопис «Закону Божого». Жанدارми не характеризували його інакше, як «мерзотна», «злочинний рукопис», за написання якого авторові один шлях — на шибеницю.

Великою досадою для III відділення Канцелярії його імператорської величності було те, що і назва, й автор трактату в рукописі не значились. Це належало з'ясувати в ході слідства. Із доносу студента

Київського університету О. Петрова стало відомо, що цей твір М. Гулак і О. Навроцький називали «Законом Божим». Іншої назви під час слідства ніхто, крім М. Костомарова, не давав. До речі, саме його визнавали за найбільш вірогідного автора твору. На допитах М. Гулак, щоб урятувати М. Костомарова та В. Білозерського, засвідчив, начебто він сам написав «Закон Божий» та інші програмні документи братства. І якщо в III відділенні спершу були якісь сумніви щодо авторства цього трактату, то у київських жандармів вони відпали ще під час арешту М. Костомарова та обшуку на його квартирі (біля Андріївської церкви). Тоді першим до квартири зайшов помічник попечителя Київського учбового округу М. Юзефович. Попереджений ним про обшук, схвилюваний М. Костомаров власноручно віддав «другові», «любителю української старовини» перший варіант україномовного твору, який тут же був люб'язно вручений жандармам, що з'явилися на порозі, та відправлений у Петербург слідчим Таємної Канцелярії. Т. Шевченко назвав Юзефовича зрадником за сприяння у викритті Кирило-Мефодіївського братства.

У зізнаннях М. Костомарова згадуються як автори попередніх текстів якийсь офіцер Кавказького корпусу Хмельницький та Яків де Бальмен. III відділення перепроверило ці свідчення й не виявило на Кавказі першого, а другий, як стало відомо, загинув раніше. Дані слідчої справи лише підтвердили, що саме М. Костомаров є автором «Закону Божого». Цікаво, що в «Автобіографії» він не вступив у полеміку щодо назви: «Закон Божий» чи «Книга буття українського народу», як назвав цю працю П. Куліш у своїх спогадах 1867 р., М. Костомаров лише зробив підрядкову примітку такого змісту: «Чому вона названа «Закон Божий» і хто її таким чином назвав, мені до сих пір невідомо, тому що про таку назву й почув-то вперше у III відділенні».

Якщо з особою автора й назвою програмного твору братчиків усе з'ясувалося після термінового доставлення М. Костомарова в Петербург, то оригінальність рукопису потребувала уточнень. Сам М. Костомаров у свідченнях, які він неодноразово змінював, називав першоосною твору україномовний рукопис під назвою «Подністрянка». В іншому випадку в слідчій справі фігурує твір А. Міцкевича «Книга народу польського і пилиgrimства польського», який опубліковано в Парижі 1832 р. Ще у Києві після арешту 28 березня 1847 р. Микола Іванович у зізнанні, ніби пригадуючи книгу польського письменника, потвердив, що рукопис «Закону Божого» являє собою якийсь «сколок» твору Міцкевича. На третій день перебування молодого професора в стінах Таємної Канцелярії в Петербурзі, 12 квітня 1847 р., у III відділенні начебто повірили у правдивість цих показань, і в описі вилучених речей зазначено: «1. Рукопис, який називають «Закон Божий», за словами Костомарова, перекладений на малоросійське нарідчя з польської, і з Міцкевичевої «Пилиgrimки». Однак уже 17 квітня жандарми роблять протилежний висновок: ні, це

не переклад із польської, і ним він навіть не може бути. Але чому? «Бо все виявляє в ньому оригінальний твір, який пристосовано до Росії та України». Очевидно, цей висновок III відділення і є остаточним вердиктом історії. Бо скільки б ми не порівнювали «Закон Божий» з чимось подібним, він є оригінальним за суттю. Висновки III відділення щодо змісту теж оригінальні й дають нам цікавий матеріал для роздумів: «Цей рукопис змісту злочинного, об'єднує в собі всі думки комуністів і правила революціонерів». Книга А. Міцкевича дійсно справила велике враження на сучасників, на кирило-мефодіївців, зокрема, своїм заклик до солідарності народів, але основна її тема — зовсім інша.

Автор «Закону Божого» був жорстоко покараний — рік одиночного ув'язнення в Олексіївському рavelіні Петропавлівської фортеці та восьмирічне заслання до Саратову. Наприкінці слідства головним звинуваченням, яке висунула проти братчиків царська охранка, виявилось те ж «українофільство», що за узвичаєним жандармським розумінням цього поняття означало «неумеренная любов к Украине». Хто прочитає слідчу справу, видану тритомником у видавництва «Наукова думка» 1990 р. під назвою «Кирило-Мефодіївське товариство», той не просто зробить аналогічний висновок, а дослівно знайде таке звинувачення. Кирило-мефодіївці ще до слідства зрозуміли, що шляхетська Річ Посполита, царська Московщина й Російська імперія давно пристосували для кращих синів України еретичне тавро — «неумеренная любовь», а пізніше й до останніх років — «український буржуазний націоналізм».

Любов до України, до її історії в «Законі Божому», як і в інших програмних документах братства, стала центром усього ідейного навантаження цього твору. Автор подає уроки історії України на тлі загальної історії людства, в біблійно-епічному стилі викладає трагічну минувшину нашого народу. Трактат можна умовно поділити на три логічні частини: 1. Про Бога, всесвітню історію, віру Христову. 2. Про слов'ян, Литву, Польщу, Росію та віру Христову. 3. Про Україну, козацтво та віру Христову. Віруюча людина, за схемою твору, — то серцевина історичного процесу. Віра Христова веде її до свободи. Тільки свобода забезпечує рівність, а отже, й щастя країн, народів, кожної людини зокрема. Визнаючи, що людське життя та існування всякого суспільства підкоряється законам Божим, М. Костомаров тим самим високо піднімав планку розуміння духовності й у житті, й у пізнанні історичного процесу. За схемою молодого історика, повного осмислення, визнання та розуміння Бога не досягнув жоден народ, але найближче підійшла до цього мила йому Україна.

Вже на початку твору М. Костомаров показує своє бачення всесвітньої історії. Народи, пише він, забувши справжнього Бога, «...повидумували собі богів і стали за тих богів битися, і почала земля поливатися кров'ю і усіватися попелом і костями, а на всім світі сталося горе, і біднота, і хвороба, і несчастья, і незгода...». Людство від-

давна потрапляє у безкінечні біди, бо видумує панів, які роблять других людей невільниками.

Кілька разів у «Законі Божому» наголошується біблійне: «Всяка власть од Бога». Але автор підкреслює, що влада повинна підлягати закону і сонмищу, тобто народному зібранню. А представники законної влади, такі невинні за царату як урядник і правитель, насправді мають бути слугами, «жити просто і працювати для общества пильно, бо власть од Бога, а самі вони грішні люди і самі послідніші, бо усім слуги».

Справедливість, гуманність автор пропагує в кожному трактуванні минулих історичних подій. Згадуючи уроки Великої французької революції 1789 р., він не вдається ні до беззастережного її схвалення, ні до безапеляційного осудження. Адже правило «мета виправдовує засоби», на його думку, є безбожним. «І французи короля свого забили, панів прогнали, а самі почали різатись і дорізались до того, що пішли у гіршу неволю». Мораль, що повинна стати для нас уроком, автор підказує посиланням на Бога, який французам «послав свій меч обоюдоострий». Цей факт подається для глибокого роздуму над причинами й наслідками революції.

М. Костомаров був істориком народних рухів, вивчав і розумів народну душу. Минувшина України відкривалась йому, як забута історія його народу. Як і всі інші народи й держави, пише він, «не любила Україна ні царя, ні пана, а зкомпоновала собі козацтво, есть то істее братство... і були козаки між собою всі рівні...». Козацький приклад у визвольних змаганнях за часів Хмельниччини — ось та героїчна, повчальна сторінка історії, яку так боялися відкривати українському народові його поневолювачі. Костомаров і його однодумці внесли до «Закону Божого» цілу розповідь про козацтво, чим переступили цензорське табу, накладене на цю тему. Від параграфа 76 й до кінця (всього 109 параграфів) трактат розкриває роль козацтва і його вільного духу в історії України. Стрижневим є параграф 86, в якому говориться, що «козацтво піднялось, а за їм увесь простий народ, вибили і прогнали панів, і стала Україна, земля козацька вольна, бо всі були рівні і вільні, але не надовго». Справді, недовго мали ми свою державність. Все тут мовлено достеменно, без пієтету, без месіанства.

Автор торкається й інших сторін історії: відносин України з Литвою, Польщею, Росією. По-різному склалися ці відносини, але історик відзначає спільне: сусіди не хотіли жити з Україною «по-братерськи — нерозділиво і несмісимо». М. Костомаров прямо й однозначно заявляє: «Але цього не второпали ні ляхи, ні москалі», тому вони вчинили «найпоганіше діло» — розділили Україну між собою.

Оте прагнення жити «нерозділиво і несмісимо» висвічує глибокий демократизм ідей як автора «Закону Божого», так і всіх членів Кирило-Мефодіївського братства. Як представники пригніченої нації братчики відстоювали принципи рівності, братерства, свободи всіх

народів. Шовіністична історіографія ніколи не надавала значення цим принципам, а навпаки — всіляко принижувала представників нашого народу, звинувачувала їх у месіанстві, українофільстві, хуторянстві.

Політична думка Кирило-Мефодіївського братства вихопила найтрагічніші сторінки історії нашого поневолення й ганьби сусідів. Серед них у «Законі Божому» називаються — знищення Запорозької Січі та козацтва, поділ України між Польщею та Росією в XVII ст. У цьому довгому ряду знаходимо й одну з головних причин нашої національної трагедії: Україна «попалась у неволю, бо вона по своїй простоті не пізнала, що там був цар московський, а цар московський усе рівно було, що ідол і мучитель».

Спільність помислів М. Костомарова і Т. Шевченка знаходимо і в тогочасній їхній творчості. І коли в «Законі Божому» читаємо: «Лезить в могилі Україна, але не вмерла», то відразу згадуємо Шевченкову «Розриту могилу», яка була написана ще в 1843 р. і через чотири роки потрапила під арешт у рукописній збірці «Три літа». Історик і поет знаходять такі образи, які піднімають героїчний дух поневолених нащадків. Шевченко в «Розритій могилі» пише: «Якби-то найшли те, що там схоронили, — не плакали б діти, мати не журилась». Костомаров «те» розшифровує: це «...голос, що звав сю Слов'янщину на свободу і братерство...», бо саме він розбудить Україну і всю Слов'янщину.

Сто сорок п'ять років минуло з часу вікопомних таємних зустрічей М. Костомарова та його однодумців. Саме тоді було закладено наукові основи програми національного відродження, які розбудовувались наступними поколіннями. Символічно, що молода генерація патріотів українського відродження 60-х років XIX ст. в особі П. Чубинського вивершила все це гімном «Ще не вмерла Україна». А поезія Т. Шевченка «І мертвим, і живим...» будить приспану совість нових поколінь:

Прочитайте знову
Тую славу. Та читайте
Од слова до слова,
Не минайте ані титли,
Ніже тії коми,
Все розберіть... та й спитайте
Тойді себе: що ми?..
Чії сини? яких батьків?
Ким? за що закуті?..

Програмні положення костомарівського «Закону Божого» знайшли практичне втілення у відозвах Кирило-Мефодіївського братства «Брати українці!» та «Братья великороссияне и поляки!» В них звучить пристрасний заклик до народів об'єднатися в Союз слов'янських республік, які мають обрати Раду слов'янську для вирішення загальних справ.

Важливим програмним документом братства був і «Статут

Слов'янського товариства св. Кирила і Мефодія» та пояснення до нього, які склав В. Білозерський. Серцевинна ідея цих документів — знову ж таки духовне й політичне об'єднання слов'ян. Згідно з головними правилами Статуту, до товариства приймалися слов'яни всіх племен і всіх звань, що свідчить про демократичний характер організації, яка відкидала єзуїтський принцип «мета виправдовує засоби її досягнення». На засадах християнської моралі, вміло послуговуючись релігійною фразою, кирило-мефодіївці пропагували свободу, рівність і братерство — такі популярні й зрозумілі нам сьогодні гасла. В цих документах, як і в «Законі Божому», засуджуються згубні наслідки поневолення України.

Документи публікуються зі збереженням мови й стилю оригіналів.

І. І. Глизь, кандидат історичних наук

ЗАКОН БОЖИЙ

(КНИГА БУТТЯ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ)

1. Бог создал світ: небо і землю і населив усякими тварями і поставив над усею тварью чоловіка і казав йому плодитися і множитися і постановив, щоб род чоловічеський поділився на коліна і племена, і кожному колінові і племені даровав край жити, щоб кожне коліно і кожне племено шукало Бога, котрий од чоловіка недалеко, і поклонялись би йому всі люди і віروвали в його, і любили його, і були б усі щасливі.

2. Але род чоловічий забув Бога і отдався діаволу, і кожне племено вимислило собі богів, і в кожному племені народи повідумували собі богів і стали за тих богів битися, і почала земля поливатися кров'ю і усіватися попелом і костями, і на всім світі сталося горе, і біднота, і хвороба, і несчастья, і незгода.

3. І так покарав людей справедливий Господь потопом, війнами, а найгірше — неволею.

4. Бо один єсть Бог істинний і один він цар над родом чоловічим, а люде як поробили собі багато богів, то з тим укупі поробили багато царів, бо як у кожному кутку був свій бог, так у кожному кутку став свій цар, і стали люде

Бог сотворил мир: небо і землю і населил всяким творением и назначил над всею земною тварью человека, повелел ему раститься и множиться и узаконил, чтоб род человеческий разделился на поколения и племена, и каждому поколению и племени даровал страну, дабы каждое поколение и племя искало Бога, который от человека близко, и так поклонялись бы ему все люди и веровали в него и любили бы его и все были бы щасливы.

Но род человеческий забыл Бога и отдался диаволу, и каждое племя выдумало себе богов, и в каждом племени народы выдумали себе богов и стали биться за этих богов, и начала земля поливаться кровью и усеваться пеплом и костями, и во всем свете стало горе, нищета, болезнь, бедствия и несогласия.

Так наказал людей справедливый Господь потопом, войнами, мором и что хуже — неволею.

Ибо єсть єдиний Бог істинний, и он єсть єдиний царь рода человеческого, а люде как скоро натворили себе богов, то тем самым натворили себе царей, ибо так как в каждом углу был свой бог, так точно в каждом углу был

битися за своїх царів, і पुше стала земля поливатися кровію і усіватися попелом і костями, і умножилось на всім світі горе, біднота і хвороба, і нещастя, і незгода.

5. Нема другого бога, тільки один Бог, що живе високо на небі і же вездесущий духом святим своїм, і хоч люде поробили богів в постаті звіриної і чоловічої со страстями і похотями, а то не боги, а то страсті і похоті, а правив над людьми отець страстей і похотей чоловікоубийця діавол.

6. Немає другого царя, тільки один цар небесний утішитель, хочь люде і поробили собі царів в постаті своїх братів-людей со страстями і похотями, а то не були царі правдиві, бо цар єсть то такий, що править над усіма, повинен бути розумніший і найсправедливіший над усіх, а розумніший і найсправедливіший єсть Бог, а ті царі со страстями і похотями, і правив над людьми отець страстей і похотей чоловікоубийця діавол.

7. І ті царі лукаві побрали з людей таких, що були сильніші або їм нужніші, і назвали їх паннами, а других людей поробили їх невольниками, і умножились на землі горе, біднота і хвороба, і нещастя, і незгода.

8. Два народи на світі були до-тепніші: євреї і греки.

9. Євреїв сам Господь вибрав і послав до їх Моїсея і постановив їм Моїсей¹ закон, що прийняв од Бога на горі Синайській, і постановив, щоб усі були рівні, щоб не було царя між ними, а знали б

свой царь, и стали люди драться за своих царей, и земля начала еще более поливаться кровью и усеваться пеплом и костями, и во всем мире увеличилось горе, нищета, и болезнь, и бедствия, и несогласия.

Нет другого бога, кроме того Бога, который обитает в небесных селениях и вездесущ духом своим святым, и хотя люди натворили богов в образе тварей и человека, но их боги были не боги, а страсти и похоти и управлял людьми отець страстей и похотей человекоубийца диавол.

Нет другого царя, кроме одного царя небесного утешителя: хотя люди и натворили себе царей в образе своих братьев-человеков, но то не были настоящие цари, ибо царь, то есть тот, кто всеми управляет, должен быть разумнее и справедливее всех, а разумнее, справедливее всех один Бог, царь же со страстями и похотями, и управлял людьми отець страстей и похотей человекоубийца диавол.

И лукавые цари отобрали из между людей сильнейших и нужнейших для себя и назвали их господами, а других сделали невольниками господ, и умножились на земле горе, нищета и болезнь, и бедствия и несогласия.

Два народа отличались по достоинству: евреи и греки.

Евреев сам Господь избрал и послал к ним Моисея и Моисей установил для них закон, принятый от Бога на горе Синайской, и учредил равенство между ними, чтоб не было у них царя, а знали б

одного царя — Бога небесного, а порядок давали б судді, котрих народ вибирал голосами.

10. Але євреї вибрали собі царя, не слухаючи старця святого Самуїла², і Бог тоді ж показав їм, що вони негаразд зробили, бо хоч Давид³ був лучший з усіх царей на світі, однак його Бог попустив у гріх; він одняв у сосіда жінку; се ж так було, аби люди зрозуміли, що хоч-який добрий чоловік буде, а як стане самодержавно панувати, то зледащіє. І Соломона⁴, мудрішого з усіх людей, Бог попустив у саме велике кепсьтво — ідолопоклонсьтво, аби люди зрозуміли, що хоч який буде розумний, а як стане самодержавно панувати, то одуріє.

11. Бо хто каже сам на себе: «Я лучший оду всіх і розумніший над всіх, усі мусять мені коритися і за пана мене уважати і робить те, що я здумаю», той зогрішає первородним гріхом, котрий погубив Адама, коли він, слухаючи діавола, захотів порівнятися з Богом, здурів, той, навіть, подобиться самому діаволу, котрий хотів стать врівню з Богом і упав у пекло.

12. Єдин бо єсть Бог і єдин він цар — Господь неба і землі.

13. Тим і євреї, як поробили собі царів і забули єдиного царя небесного, зараз одпали і от істинного Бога і почали кланятися Ваалу⁵ і Дагону⁶.

14. І покарав їх Господь: пропало і царство їх і всіх забрали у полон халдеї⁷.

бы все одного царя — Бога небесного, а правлением заведывали бы судьи, избранные народною волею.

Но евреи выбрали себе царя, не слушая святого старца Самуила, и Бог скоро показал им, что они сделали нехорошо, ибо хотя Давид был лучший из всех царей в мире, но и его Бог попустил в прегрешение так, что он отнял у соседа жену. Это же сделалось для того, дабы люди уразумели, что каков бы ни был добродетельный человек, но если он станет властвовать самодержавно, то упадет в порок. И Соломона, мудрейшего из людей, Бог попустил впасть в наивеличайшее безумие — идолопоклонство, дабы люди уразумели, что как бы ни был разумен человек, но если он станет властвовать самодержавно, то обезумеет.

Ибо кто скажет сам о себе: «Я лучше всех и умнее всех, все должны мне повиноваться и почитать меня владыкою и делать то, что мне вздумается», тот согрешает первородным грехом, погубившим Адама, когда он, слушаясь диавола, захотел поравняться с богом и обезумел, тот даже уподобляется самому диаволу, который хотел поставить себя наравне с Богом и впал в ад.

Ибо есть один Бог: он же и царь, Господь неба и земли.

Оттого и евреи, как только натворили себе царей, а забыли царя небесного, тотчас отпали от истинного Бога и поклонялись Ваалу и Дагону.

И покарал их господь: погибло царство их и всех забрали в плен халдеи.

15. А греки сказали: не хочем царя, хочем бути вільні і рівні.

16. І стали греки просвіщенні над усі народи, і пішли од них науки і скуства, і умисли, що тепер маємо: А се сталось за тим, що не було у них царей.

17. Але греки не дізнались правдивої свободи, бо хоч одріклись царей земних, та не знали царя небесного і вимишляли собі богів; і так царей у їх не було, а боги були, тим вони вполовину стали такими, якими були б, коли у них не було богів і знали б небесного Бога. Бо хоч вони багато говорили про свободу, а свободні були не всі, а тільки одна частка народа, прочі ж були невольниками; і так, царів не було, а панство було: а то все рівно, якби у їх було багато царків.

18. І покарав їх Господь; бились вони між собою і попали в неволю і спершу під македонян, а вдруге до римлян.

19. І так покарав Господь род чоловічеський, що найбільша часть його, сама просвіщенна, попалась в неволю до римських панів, а потім до римського імператора.

20. І став римський імператор царем над народами і сам себе нарив царем богом.

21. Тоді возрадувався диавол і все пекло з ним. І сказали в пеклі: от тепер уже наше царство; чоловік далеко отступив од Бога, коли один нарив себе і царем і богом вкуїї.

22. Але в той час змилювався Господь — отець небесний — над родом чоловічим і послав на зем-

А греки сказали: не хотим царя, хотим быть вольными и равными.

И стали греки просвещеннейшим народом в свете, ибо от них пошла науки, искусства и художества, какие у нас теперь есть.

Но греки не познали истинной свободы, ибо хотя отреклись от царей, но не знали царя небесного и изобретали себе богов; и так царей у них не было, а боги были, от этого они вполовину стали такими, какими были бы, если б не было у них богов и если б они знали небесного Бога. Ибо хотя много говорили о свободе, а свободными были не все, а только часть народа, прочие же были невольниками; итак, царей у них не было, а панство было, и это все равно, как бы у них было много царьков.

И наказал их Господь; дрались они между собой и попали в неволю в руки македонян, а потом римлян.

И так наказал Господь род человеческий, большая часть его, самая образованная, попала в неволю, в руки римского императора.

И сделался римский император царем народов и сам себя наименовал богом.

Тогда возрадовался диавол и весь ад с ним. И сказали в аде: вот теперь уже наше царство; человек далеко отступил от Бога, когда один назвал себя и богом и царем вместе.

Но в то время сжалился Господь — отець небесный — над родом человеческим и послал на

лю сына своего, щоб показати людям Бога, царя і пана.

23. І прийшов син Божий на землю, щоб одкрити людям істину, щоб тая істина свободила род чоловічий.

24. І навчав Христос, що всі люде — брати і ближні, всі повинні любити попереду Бога, а потім один другого, і тому буде найбільша шана од Бога, хто душу свою положить за други своя. А хто первий між людьми хоче бути, повинен бути всім слугою.

25. І сам на собі приклад показав: був розумніший і справедливіший з людей, стало бути цар і пан, а явився не в постаті земного царя і пана, а народився в яслах, жив у бідності, набрав учеників не з панського роду, не з учених філософів, а з простих рибалок.

26. І став народ прозрівати істину, і злякалися філософи і люде імператора римського, що істина бере верх, а за істиною буде свобода, і тоді вже не так легко буде дурити і мучити людей.

27. І засудили на смерть Ісуса Христа — Бога, царя і пана — і претерпів Ісус Христос оплевания, заушения, биения, крест і погребеніє за свободу рода чоловічого тим, що не хотіли прийняти його за царя і пана, бо мали другого царя-кесаря, що сам себе нарив богом і пив кров людськую.

28. А Христос-цар свою кров пролил за свободу рода чоловічого і оставив на віки кров свою для питанія вірним.

землю сына своего, дабы показать людям Бога, царя и господина.

И пришел сын Божий на землю, чтоб открыть истину, дабы та истина освободила род человеческий.

И научил Христос, что все люди — братья и ближние, все обязаны любить прежде всего Бога, а потом друг друга, и наибольшая заслуга у Бога будет тому, кто положит душу за други своя. А кто хочет быть первым, тот должен быть всем слугою.

И сам показал собою пример: он был самый разумный и самый справедливый из всех людей, следовательно царь и господин, но явился не в образе земного царя и господина, а родился в яслях, жил в нищете, избрал учеников не из рода знатного, не из ученых философов, а из простых рыбаков.

И стал народ прозрывать истину. Тогда испугались лжефилософы и люди римского императора, что истина торжествует, а за истинною будет свобода, и тогда уж не так легко можно дурить и мучить людей.

И осудил на смерть Иисуса Христа — Бога, царя и господина — и претерпел Иисус Христос оплевания, заушения, биения, крест и погребение за свободу рода человеческого, потому что не хотели признать его царем и господином, имея другого царя-кесаря, который сам себя назвал богом и пил кровь человеческую.

А Христос свою собственную кровь пролил за свободу рода человеческого и оставил навсегда свою собственную кровь для питания верным.

29. І воскрес Христос в третій день і став царем неба і землі.

30. Ученики його, бідні рибалки, розійшлися по світу і проповідували істину і свободу.

31. І ті, що приймали слово їх, стали братами між собою — чи були преж того панами або невольниками, філософами або не вченими. Усі стали свободними кровію Христовою, котору зарівно приймали, і просвіщенними світлом правди.

32. І жили християне братством, усе у них було общественне і були у них вибрані старшини і ті старшини були всім слугами, бо Господь так сказав: «Хто хоче першим бути, повинен всім бути слугою».

33. Тоді імператори римські і пани, і чиновні люде, і вся челядь їх, і філософи піднялись на християнство і хотіли викоренити Христову віру і гибли християне; їх і топили, і вшали, і в чверті рубали, і пекли, і залізними гребінками скребли, і ині тьмочисленні муки їм чинили.

34. А віра Христова не уменьшалась, а чим гірше кесарі і пани лютовали, тим більше було вірующих.

35. Тоді імператори з панами змовились і казали поміж собою: уже нам не викоренити християнства, піднімемось на хитрощі, приймемо її самі, перевернемо ученіє Христово так, щоб нам добре було, та й обдуримо народ.

36. І почали царі приймати християнство і кажуть: «От бачи-

И воскрес Христос в третий день и стал царем неба и земли.

Ученики его, бедные рыбаки, разошлись по земле и проповедовали истину и свободу.

И те, которые принимали слово их, стали братьями, были ли они прежде того господами или невольниками, философами-учеными или невеждами — все стали свободными по крови христовой, которую все равно принимали, все стали просвещенными светом правды.

И жили християне братством; все было у них общее и были у них старшие избранные; а те старшие были всем слуги, ибо Господь сказал: «Кто хочет быть первым, должен быть всем слугою».

Тогда императоры римские и господа, и чиновники, и все клеветы их, и философы поднялись на християнство и хотели искоренить Христову веру и гибли християне: их топили, вешали, четвертовали, сжигали, строгаали железными гребенками и творили им другие неисчислимые мучения.

А вера Христова не уменьшалась, но чем более злились кесаря и господа, тем более было верующих.

Тогда императоры с господами условились и сказали между собою так: уж нам не искоренить християнства, поднимемся на хитрости, примем сами християнство, извратим учение Христово так, чтоб нам выгодно было, и одурачим народ.

И начали царя принимать християнство и говорить: «Вот ви-

те: можно бути і християнином і царем вкупі».

37. І пани приймали християнство і казали: «От бачите: можно бути і християнином і паном вкупі».

38. А того не уважали, що мало сего, що тільки назваться. Бо сказано: «Не всяк глаголай ми: господи, господи! внидетъ в царство небесное, то творяй волю отца моего, иже есть на небесах».

39. І піддурили архіереїв і попів, і філософів, а ті і кажуть: «Истино так воно есть, ажеж і Христос казав: «Воздадите кесарево кесареви, а Боже Богови»; і апостол говорить: «Всяка власть од Бога». Так уже Господь установив, щоб одні були панами і багатими, а другі нищими і невольниками».

40. А казали вони неправду. Хоч Христос сказав: «воздадите кесарево кесареви», а се тим, що Христос не хотів, щоб були бунти та незгода, а хотів, щоб мирно і люб'язно розійшлась віра і свобода, бо коли християнин буде воздавать не християнському кесареві кесарево — платить податок, сповнять закон, — то кесар, принявши віру, повинен одріктись свого кесарства, бо він тоді, будучи першим, повинен бути всім слугою; і тоді б не було кесаря, а був би єдиний цар — господь Ісус Христос.

41. І хоча апостол сказав: «Всякая власть од Бога», а не есть воно те, щоб кожний, що захватить власть, був сам од Бога. Уряд і порядок і правленіє повинні бути на землі: так Бог постановив, і

дите: можно быть и царем и христианином».

И господа принимали християнство и говорили: «Вот видите: можно быть и христианами и господами».

А того не помнили, что мало называться только, ибо сказано: «Не всяк глаголай ми: господи, господи! внидетъ в царствие небесное, но творяй волю отца моего, еже есть на небесах».

И одурачили архиереев, духовных и мудрецов, те и говорят: истинно так, Христос сказал: «Воздадите кесарево кесареви, а Боже Богови»; и апостол говорит: «Всяка власть од Бога». Так сам Господь установил, чтоб одни в мире сем были господами и богатыми, а другие нищими и рабами.

А говорили они неправду. Хотя Христос сказал «Воздадите кесарево кесареви», но это сказано потому, что Христос не хотел, чтоб были бунты и несогласия, а хотел, чтоб мирно и любовно распространялась вера и свобода, ибо ежели христианин будет воздавать кесарево кесареви, т. е. платит податъ, повиняться закону, то кесарь, принявши веру, должен отказаться от своего кесарства, ибо он, будучи первым, обязан быть всем слугою; и тогда б не было кесаря, а был бы единый царь — господь Иисус Христос.

И хотя апостол сказал: «Всякая власть од Бога», но это не значит, чтоб каждый, присвоивший себе власть, был сам од Бога. Начальство и устройство и правительство должны существовать на

єсть то власть, і власть та од Бога, але урядник і правитель повинні підлегалі закону і сонмищу, бо і Христос поведіває судити перед сонмищем,⁹ і так як урядник і правитель перші, то вони повинні бути слугами, і недостойть їм робити те, що здумається, а те, що постановлене, і недостойть їм величатися та помпою очі одводити, а достойть їм жити просто і працювати для общества пильно, бо власть їх од Бога, а сами вони грішні люде і самі послідніші, бо усім слуги.

42. А сьому ще гірша неправда, бутсім установлено од Бога, щоб одні пановали і багатились, а другі були у неволі і нищі, бо не було б сього, скоро б поприймали щире Євангеліє¹⁰; пани повинні свободити своїх невольників і зробітись їм братами, а багаті повинні наділяти нищих, і нищі стали б также багаті; якби була на світі любов християнська в сердцах, то так було б, бо хто любить кого, той хоче, щоб тому було так же хороше, як і йому.

43. І ті, що так казали і тепер кажуть і переверчуют Христово слово, ті оддадут одвіт в день судний. Вони скажуть судді: Господи, не в твоє лі ім'я пророчествовах? А судія скаже їм: Не вем вас.

44. Таким викладом зіпсували царі, пани та вчені свободу християнську.

45. Благодать дана всім язикам, а спершу коліну Яфетову, бо Сімово¹¹ через жидів отвернуло Христа.

земле, и это власть, и власть эта от Бога, но начальник и правитель обязаны подчиняться закону и народному собранию, ибо и Христос повелевает судиться пред народным сонмищем; и так как начальник и правитель первые лица, то они должны быть слугами и не должны делать, что им придет в голову, а должны делать то, что установлено, и не должны величатся и ослеплять великолепием, а должны жить просто и усердно, трудиться для общества, ибо власть их от Бога, а сами они грешные люди и самые последние из людей, ибо всем слуги.

А это еще большая ложь, будто бы Бог поставил, чтоб одни господствовали и обогащались, а другие были в неволе и нищие, ибо этого б не было, коль скоро бы приняли Евангелие; господа обязаны освободить рабов и сделать их братьями, а богатые должны наделять нищих, и нищие стали бы также богатыми; так было бы, если б была в сердцах любовь християнская, ибо кто любит кого, тот жаждет, чтоб любимому так же было хорошо, как и ему.

И те, которые так говорили и говорят и извращают Христово слово, те отдадут ответ в день судный. Они скажут судие: Господи, не твоє ли имя пророчествовах? А судия скажет: Не вем вас.

Такими объяснениями цари, господа и ученые осквернили свободу християнскую.

Благодать дана всем языкам, а прежде поколению Яфетов, ибо Сімово отвергнуло Христа в лице жидов.

46. І перейшла благодать до племен грецького, романського, німецького, слов'янського.

47. І греки, прийнявши благодать, покаляли її, бо вони прийняли нову віру і не зовлеклись ветхого чоловіка со страстями і похотями, оставили при собі і імператорство, і панство, і пиху царську, і неволю, і покарав їх Господь: чахло, чахло грецьке царство тисячу років, зчахло зовсім і попало до турків.

48. Романське племєно — влохи, французи, гішпани — прийняло благодать, і стали народи увіходить у силу і у нову жизнь і просвіщенность, і благословив їх Господь, бо лучше вони прийняли святу віру, ніж греки, одначе не зовсім зовлеклись ветхого чоловіка со страстями і похотями, оставили і королей, і панство, і вимислили голову християнства — папу, і той папа видумав, що він має власть над усім світом християнським, ніхто не повинен судити його, а що він здумає, те буде гарно.

49. І племєно німецьке — народи німецькі — прийняли благодать і стали увіходить у пушу силу і жизнь нову, і просвіщенность, і благословив його Господь, бо вони ще лучше прийняли віру, ніж греки і романці, і з'явивсь у них Лютер¹², котрий почав учити, що повинно християнам жити так, як жили до того часу, коли поприймали і попереверчували ученіє Христово царі і пани, і щоб не було неподсудимого голови над церквою християнською — папи, єсть бо єдин глава всім — Христос. Але і німці не зовлеклись ветхого чоловіка, бо зоставили у

И перешла благодать к племенам греческому, романскому, немецкому и славянскому.

И греки приняли благодать и запятнали ее; ибо они приняли новую веру, а не совлеклись ветхого человека со страстями и похотями, они оставили у себя императоров и господ, и тщеславие царское, и неволю; и наказал их Господь: царство греческое чахло тысячу лет и попало под иго турков.

А романское племє — итальянцы, французы, гишпанцы — приняли благодать и вошли в силу, новую жизнь и образованность; и благословил их Господь, ибо они лучше приняли святу веру, нежели греки, однако и они не совлеклись ветхого человека со страстями и похотями, оставили королей и господ и выдумали главу християнства — папу, и этот папа выдумал, будто имеет власть над целым миром християнским, и никто не может судить его, а что вздумает, все то хорошо.

И племє немецкое — народы немецкие — приняли благодать и вошли в силу и новую жизнь, и образованность, и благословил его Господь, ибо они еще лучше приняли веру святу, нежели греки и романцы, и появился у них Лютер, который учил, что должно християнам жить так, как жили до того времени, когда учение Христово приняли и извратили цари и господа, и чтоб не было неподсудимого главы над церковью християнскою, ибо єсть єдиний глава всем — Христос. Но и немцы не совлеклись ветхого человека со страстями и похотями, ибо и они

себе і королів і панів, і ще гірше дозволили замість папи і єпископов орудувати церквою Христовою королям і панам.

50. І сталась послідня лєсть гірша першої, бо не тільки у німців королі, але і у других землях взяли верх над всім, і, щоб удержати народ у ярмі, поробили ідолів, отвертали людей од Христа і казали кланятися ідолам і биться за них.

51. Бо то все рівно що ідоли: хоча французи були хрещені, однак менше шанували Христа, ніж честь національну, і такого ідола їм зроблено, а англичане кланялись золоту і мамоні, а другі народи так же своїм ідолам, і посилали їх королі і пани на заріз за шматок землі, за табак, за чай, за вино; і табак, і чай, і вино стали у них богами, бо речено: іде же сокровище ваше, там серце ваше. Серце християнина с Ісусом Христом, а серце ідолопоклонниково — з своїм ідолом. І стало, як каже апостол, їх богом чрево.

52. І вимислили одщепенці нового бога, сильнішого над усіх дрібних боженят, а той бог називався по-французькі еґоїзм або інтерес.

53. І філософи почали кричати, що то кепство віровати в сина Божого, що немає ні пекла, ні раю і щоб усі поклонялись еґоїзмові або інтересові.

54. А до всього до того довели королі та пани; і завершилася міра їх плюгавства, праведний Господь послав свій меч обоюдоострий на рід прелюбодійний;

оставили у себя королев и господ, и, что хуже всего, позволили вместо папы и епископов управлять церковью Христовою королям и господам.

И была последняя лєсть горше первой, ибо не только у немцев короли, но и у других землях взяли верх, а чтоб удержатъ народ в ярме, творили идолов, отвращали людей от Христа и приказывали поклоняться идолам и биться за них.

Ибо их политические идеи были все равно, что идолы, хотя французы были крещеные, однако они менее заботились о Христе, нежели о своей чести национальной, как назывался их идол, а англичане поклонялись золоту и мамоне, а другие народы также своим идолам; и посылали их короли на зарез за клочок земли, за табак, за чай, за вино; и табак, и чай, и вино, и прочая стали у них богами, ибо сказано: где сокровище ваше, там и сердце ваше. Сердце християнина с Иисусом Христом, а сердце идолопоклонника — с своим идолом. И стало, как говорит апостол, их богом чрево.

И выдумали отступника нового бога, сильнейшего над всеми мелкими боженятами, этот бог по-французски назывался эґоизм или интерес.

И философы начали кричать: глупо веровать в сына Божия, нет ни рая, ни ада, все должны поклоняться эґоизму или интересу или немецкому Я.

Ко всему этому довели короли и господа; и исполнилась мера мерзостей, праведный Господь послал меч свой обоюдоострый на род прелюбодейный, взбунтова-

збунтовались французы і сказали: не хотим, щоб були у нас королі та пани, а хотим бути рівні й вільні.

55. Але тому не можна було статися, бо тільки свобода, где дух Христов, а дух Божий уже перед тим вигнали з Францевщини королі та маркизи, та філософи.

56. І французи короля свого забили, панів прогнали, а самі почали різатися і дорізались до того, що пішли у гіршую неволю.

57. Бо на їх господь хотів показати усім язикам, що нема свободи без Христової віри.

58. І с той пори племена романське і німецьке турбуються, і королів і панство вернули, і про свободу кричать, і немає в їх свободи, бо нема свободи без віри.

59. А племено слов'янське то найменший брат у сім'ї Яфетовій.

60. Трапляється, що менший брат любить дуже отця, однак отримує долю меншу проти старших братів, а потім, як брати старші своє потратять, а менший збереже своє, то і старших виручає.

61. Племено слов'янське ще до прийняття віри не йміло а ні царей, а ні панів, і всі були рівні, і не було у них ідолів, і кланялись слов'яне одному Богу — вседержителю, ще його й не знаючи.

62. Як уже просвітились старші брати греки, романці, німці, тоді Господь і до менших братів слов'ян послав двох братів: Константина і Мефодія¹³ і духом святим покрив їх Господь, і переложили вони на слов'янську мову

лишь французы и сказали: не хотим, чтоб были у нас короли и господа, а хотим быть равными и вольными.

Но этого не могло быть, ибо только там свобода, где дух Господен, а дух Божий давно уже прежде того изгнали из Франции короли, маркизы и философы.

И французы убили короля своего и прогнали господ, а сами начали резаться и дорезались до того, что впали в горшую неволю.

Ибо на них Господь хотел показать всем языкам, что нет свободы без Христовой веры.

И с тех пор племена романское и немецкое мятутся, возвратили себе королей и господ, а кричат о свободе, и нет у них свободы, ибо нет свободы без веры.

А племя славянское меньшей брат в семье Яфетовой.

Случается, что меньшей брат лучше любит отца, однако получает меньше участок, чем другие братья, а впоследствии, как братья старшие то потратят свое достояние, а меньшей сбережет свое, то меньшей старших выручает.

Племя славянское еще до принятия веры не имело ни царей, ни господ, и все были равны, и не было идолов, а поклонялись славяне одному Богу вседержителю. Так пишет о славянах грек-историк.

Когда просветились старшие братья греки, романцы, немцы, тогда Господь послал к меньшим братьям славянам двух братьев: Константина и Мефодия; покрыв их Господь духом святым и перевели они на славянский язык

святеє письмо¹⁴, і отправають службу божую постановили на тій мові, якою всі говорили посполу, а сього не було ні у романців, ні у німців, бо там по-латинськи службу одправовали, так що романці мало, а німці овсі не второпали, що їм читано було.

63. І скоро слов'яне преймавали віру Христову так, як ні один народ не приймавав.

64. Але було два лиха у слов'ян: одно — незгода між собою, а друге те, що вони, як менші брати, усе переймали од старіших; чи до діла, чи не до діла, не бачучи того, що у їх своє було лучше, ніж братівське.

65. І поприймали слов'яне од німців королів і князів, і бояр, і панів, а преж того королі були в їх вибрані урядники і не чванились перед народом, а обідали с самим простим чоловіком за рівню, і самі землю орали, а то вже у їх стала і пиха, і помпа, і гвардія, і двор.

66. І панів у слов'ян не було, а були старшини: хто старший літами і до того розумніший, того на раді слухають, а то вже стали пани; а у їх невольники.

67. І покарав Господь слов'янське племено гірше, ніж другі племена, бо сам Господь сказав: кому дано більше, з того більше і зщеться. І попадали слов'яне в неволю до чужих; чехи і полабці¹⁵ — до німців, серби і болгари — до греков і до турок, москалі — до татар.

68. І здавалось, от загине племено слов'янське, бо ті слов'яне, що жили около Лаби і Помор'я

священне писание, і установили отправають богослужение на том языке, на котором все говорили, а этого не было тогда ни у романцев, ни у немцев, ибо там по-латыни отправляли богослужение, так что романцы мало, а немцы ничего не понимали, что им было читано.

И славяне скоро принимали Христову веру, как ни один народ так не принимал.

Но были две беды у славян: во-первых, несогласие между собою, и, во-вторых, они, как меньшие братья, перенимали все от старших: нужное и не нужное, не видя того, что у них самих собственное лучше было, нежели у старших братьев.

И приняли славяне от немцев королей и господ, а прежде того короли были у них выбранные начальники и не тщеславились перед народом, а обеды с простым человеком заровно, и сами землю пахали, а после стали у них великолепие, тщеславие, гвардия, двор.

И господ у славян не было, а были старейшины; кто старше по летам, а к тому еще умнее других, того и слушали на собрании народном, а после стали у них господа, а у господ невольники.

И наказал Господь славянское племя жесточе, нежели другие племена, ибо сам Господь сказал: кому дано больше, от того больше и взыщется, — и попали славяне в неволю к чужеземцам: чехи и полабы — к немцам, сербы и болгары — к грекам и туркам, а великороссияне — к татарам.

И казалось, пропадет племя славянское, ибо те славяне, которые обитали около Лабы и По-

Балтицького, ті пропали, так що і сліду їх не осталось.

69. Але не до кінця прогнівився Господь на племено слов'янське, бо господь постановив так, щоб над сим племеном збулось писаніє: Камень его же не брегоша зиждущий, той бисть во главу угла.

70. По многих літах стало в Слав'янщині три неподлеглих царства: Польща, Литва і Московщина.

71. Польща була з поляків і кричали поляки: у нас свобода і рівність, але поробили панство і одурів народ польський, бо простий люд попав у неволю саму гіршу, яка де-небудь була на світі, і пани без жодного закону вішали і бивали своїх невольників.

72. Московщина була з москалів і була у їх велика Річ Посполита Новгородська¹⁶, вільна і рівна, хочь не без панства: і пропав Новгород за те, що і там завелось панство, і цар московський взяв верх над усіма москалями, а той цар узяв верх, кланяючись татарам, і ноги ціловав ханові татарському, бусурману, щоб допоміг йому держати в неволі неключимій народ московський, християнський.

73. І одурів народ московський і попав у ідолопоклонство, бо царя свого нарік богом, і усе, що цар скаже, те уважав за добре, так що цар Іван¹⁷ в Новгороді душив та топив по десятку тисяч народу, а літописці, розказуючи те, звали його христолюбивим.

морья Балтийского, погибли так, что и следа их не осталось.

Но не до конца прогневался господь на племя славянское, ибо господь предназначал, чтобы над этим племенем совершилось писание: Камень его же не брегоша зиждущие, той бисть во главу угла.

По прошествии многого времени в Славянщине стало три независимые царства: Польша, Литва и Московщина.

Польша состояла из поляков и кричали поляки: у нас свобода и равенство, но и они сотворили себе господ и обезумел народ польский, ибо простой народ попал в неволю самую горькую, какая когда-нибудь была на свете, и господа без всякого закона вешали и убивали своих невольников.

Московщина состояла из великороссиян и была у них великая Речь Посполитая Новгородская, вольная и равная, хотя не без господ; и погиб Новгород за то, что и там завелось господа, и возвысился над всеми великороссиянами царь московский, а возвысился он, кланяясь татарам, и ноги целовал хану татарскому — бусурману, чтоб помогал ему держать в неключимой неводе христианский народ великороссийский.

И обезумел народ великороссийский и впал в идолопоклонство, ибо царя своего назвал земным богом, и все, что царь скажет, считал хорошим, так что когда царь Иван в Новгороде душил и топил по десятку тысяч в день народу, то летописцы, рассказывая об этом, называли его христолюбивым.

74. А в Литві були литвяки, та ще до Литви належала Україна.

75. І поєдналась Україна з Польщею як сестра с сестрою, як єдиний люд слов'янський до другого люду слов'янського нерозділимо і незмісимо, на образ іпостасі божої нероздільної і незмісимої, як колись поєднуються усі народи слов'янські поміж собою.

76. І не любила Україна ні царя, ні пана, а зкомпоновала собі козацтво, єсть то істее братство, куди кожний, пристаючи, був братом других — чи був він преж того паном чи невольником аби християнин, і були козаки між собою всі рівні, і старшини вибирались на раді і повинні були слугувати всім по слову Христовому, і жодної помпи панської і титула не було між козаками.

77. І постановили вони чистоту християнську держати, тим старий літописець говорить об козаках: «татби¹⁸ же и блуд ниже именуются у них».

78. І постановило козацтво: віру святую обороняти і визволяти ближніх своїх з неволі. Тим-то гетьман Свирговський¹⁹ ходив обороняти Волощину і не взяли козаки миси з червонцями, як їм давали за услуги, не взяли тим, що кров проливали за віру та за ближніх і служили Богу, а не ідолу золотому. А Сагайдашний²⁰ ходив Кафу руйнувати і визволив кільканадцять тисяч невольників з вічної підземної темниці.

А Литва соединилась с Польшею, и в Литве были литвины, а в Литве принадлежала Украина.

И соединилась Украина с Польшею как сестра с сестрою, как единый народ славянский с другим народом славянским нераздельно и несмесимо, по образу ипостасей божественных нераздельных и несмесимых, так как некогда соединятся все народы славянские между собою.

Не любила Украина ни царя, ни пана, а составила у себя козацтво, т. е. братство, куда каждый, вступая, был братом других — был ли он прежде господином или рабом лишь бы он был христианин; и были казаки между собою все равны, а старшины выбирались на собрании и должны были служить всем по слову Христову, ибо принимали должности по принуждению, как повинность, и не было никакого господского великолепия и титула между козаками.

И постановили они сохранять чистоту; оттого старый летописец говорит о казаках: «татба же и блуд ниже именуются в них».

И постановило козацтво охранять святую веру и освобождать из неволі своих ближних. Гетман Свирговский ходил защищать Волощину, и казаки не взяли блуда с червонцами, когда им давали в благодарность за услуги, не взяли потому, что проливали кровь за веру и за ближних, служили Богу, а не золотому тельцу. А Сагайдачный разорил Кафу и освободил оттуда несколько тысяч невольников из подземных темниц.

79. І багато лицарів таке робили, що не записано і в книгах мира сього, а записано на небі, бо за їх були перед Богом молитви тих, котрих вони визволили з неволі.

80. І день ото дня росло, умножалося козацтво і незабаром були б на Україні усі козаки, усі вільні і рівні, і не мала б Україна над собою ні царя, ні пана, опріч Бога єдиного, і, дивлячись на Україну, так би зробилось і в Польщі, а там і у других слов'янських краях.

81. Бо не хотіла Україна ітти услід язиков, а держалась закону Божого, і всякий чужестранець, заїхавши в Україну, дивувався, що ні в одній стороні на світі так щиро не моляться Богу, ніде муж не любив так своєї жони, а діти своїх родителей.

82. А коли папи та єзуїти хотіли насильно повернуть Україну під свою власть, щоб українці-християне повірили, бутсім справді усе так і єсть, що папа каже, тоді на Україні з'явились братства²¹, такі, як були у перших християн, і всі, записуючись у братство, був би він пан чи мужик, називались братами. А се для того, щоб бачили люде, що в Україні осталась істинна віра і що там не було ідолів, тим там і ересі жодної не з'явилось.

83. Але панство побачило, що козацтво росте і всі люде скоро стануть козаками, єсть-то вільними, наказали зараз своїм крепакам, щоб не ходили в козаки, хо-

И много было рыцарей, которые так поступали, их подвиги не все записаны в книгах мира сего, но записаны на небе, ибо за них пред Богом были молитвы тех, которых они освободили из неволи.

И день со дня росло и умножалось козацтво, и скоро все люди в Украине стали бы казаками, т. е. вольными и равными, и не было бы над Украиною ни царя, ни пана, кроме Бога единого, и, смотря на Украину, так же бы сделалось и в Польше, а потом и в других славянских землях.

Ибо Украина не хотела итти вслед языков, а держалась закона Божия, и каждый чужестранец, заехавши в Украину, удивлялся, ибо ни в одном краю на свете так чистосердечно не молились богу, нигде так муж не любил своей жены, а дети не уважали своих родителей.

А когда папы и иезуиты хотели насильно подчинить Украину своей власти, чтоб украинцы-християне поверили, будто в самом деле все так и справедливо, что скажет папа, тогда в Украине появились братства, такие, какие были у первых христиан, и всякий, записываясь в братство, был ли бы он господин или невольник, назывался братом. А это потому, чтоб все видели, что в Украине осталась древняя истинная вера и что в Украине не было идолов; оттого там и ереси никакие не появлялись.

Но господа увидели, что козацтво возрастает и скоро все люди станут казаками, т. е. вольными, и запрещали своим невольникам вступать в козацтво и хо-

тіли забить народ простий як скотину, так, щоб йому не було ні чувства, ні розуму, і почали пани обдирати своїх крепаків, отдали їх жидам на таку муку, що подобну творили тільки над первими християнами, драли з їх, з живих, шкури, варили в котлах дітей, давали матерям собак грудями годувати.

84. І хотіли пани зробити з народа дерево або камінь, і стали їх не пускати навіть в церкву, хрестити дітей і вінчатися, і причащатися, і мертвих ховати, а се для того, щоб народ простий утерять навіть постать чоловічу.

85. І козацтво стали мучити і нівечити, бо таке рівне братство християнське стояло панам на перешкоді.

86. Але не так зробилось, як думали пани, бо козацтво піднялось, а за їм увесь простий народ, вибили і прогнали панів, і стала Україна земля козацька, вольна, бо всі були рівні і вільні, але не надовго.

87. І хотіла Україна знову жити з Польщею до-братерськи, нерозділимо і несмісимо, але Польща жодною мірою не хотіла одрікатись свого панства.

88. Тоді Україна пристала до Московщини і поєдналась з нею як єдиний люд слов'янський з слов'янським. нерозділимо і несмісимо, на образ іпостасі божої нерозділимої і несмісимої, як колись поєднаються усі народи слов'янські між собою.

тели забить народ простий як скотину, так, щоб не було в нем ни чувства, ни смысла, и стали господа обдирать своих рабов, отдали их жидам на такую муку, подобную которой только творили над первыми христианами, сдирали с живых кожи, варили в котлах детей, отдавали матерям кормить грудью собак.

И хотели господа сделать из народа дерево или камень, и стали их не пускать в церковь, запрещали крестить детей, венчаться, причащаться, хоронить мертвых, а все это для того, чтоб народ простой потерял даже образ человеческий и тогда удобнее можно им управлять.

И начали господа мучить и уничтожать козацтво, ибо такое свободное христианское братство мешало очень господам.

Но не так сделалось, как думали господа, ибо козацтво восстало, а с ним поднялся весь народ, истребили и прогнали господ, и стала Украина земля казацкая. т. е. вольная, ибо все были равны между собою и свободны, но не надолго.

И хотела Украина снова жить с Польшею до-братски, неразделимо и несмесимо, но Польша никаким образом не хотела отречься от своего панства.

Тогда Украина пристала к Московщине и соединилась с нею как один народ славянский с другим народом славянским неразделимо и несмесимо, по образу ипостасей божественных неразделимых и несмесимых, как некогда соединятся между собою все народы славянские.

89. Але скоро побачила Україна, що попалась у неволю, бо вона по своїй простоті не пізнала, що там був цар московський, а цар московський усе рівно було, що ідол і мучитель.

90. І одбилась Україна од Московщини, і не знала, бідна, куди прихилить голову.

91. Бо вона любила і поляків, і москалів як братів своїх і не хотіла з ними розбрататися, вона хотіла, щоб всі жили вкупі, поєднавшись як один народ слов'янський з другим народом слов'янським, а ті два с третім, і було б три Речі Посполиті в однім союзі нерозділимо і несмісимо по образу Тройци Божой²² нерозділною і несмісимою, як колись поєднаються між собою усі народи слов'янські.

92. Але сього не второпали ні ляхи, ні москалі.

І бачуть ляцькі пани і московський цар, що нічого не зробить з Україною, і сказали поміж собою: не буде України ні тобі, ні мені, роздеремо її по половині, як Дніпр її розполовинив, лівий бік буде московському царю на поживу, а правий бік — польським панам на поталу.

93. І билась Україна літ п'ятдесят, і єсть то найсвятіша і славніша війна за свободу, яка тільки єсть в історії, а розділ України єсть найпоганіше діло, яке тільки можна знайти в історії.

94. І вибилась з сил Україна, і вигнали ляхи козацтво з правого

Но скоро увидела Украина, что она попалась в неволю, ибо она по своей простоте не узнала, что такое значит царь московский, а царь московский значил то же. что идол и мучитель.

И отпала Украина от Московщины, и не знала, бедная, куда приютить голову.

Ибо она любила и поляков, и великороссиян как братьев своих и не хотела с ними разбрататься, а хотела она, чтоб все жили вместе, соединившись как один народ славянский с другим народом славянским, а эти два соединились бы с третьим, и было бы три Речи Посполитые в одном союзе неразделимо и несмесимо по образу Тройцы божественной нераздельной и несмесимой, как некогда соединятся между собой все народы славянские.

Но этого не поняли ни ляхи, ни великороссияне.

И видят польские паны и московский государь, что ничего они не сделают с Украиною, и сказали между собою: не будет Украины ни польским панам, ни московскому царю; раздерем ее на две половины по течению Днепра, который разделяет ее пополам; левый берег будет московскому царю на поживу, а правый берег — польским господам на обдирание.

И билась против этого Украина лет пятьдесят; это святейшая и славнейшая война за свободу, какой подобная едва ли есть в истории, а разделение Украины есть гнуснейшее дело, какое только можно отыскать в истории.

Украина потеряла силы, и изгнали поляки казачество с пра-

боку Дніпрового, і запановали пани над бідним остатком вольного народу.

95. А на лівім боці ще держалось козацтво, але час од часу попадало в неключиму неволю московському цареві, а потім петербургському імператорові, бо останній цар московський і первий імператор петербургський²³ положив сотні тисяч в канавах і на костях збудував собі столицю.

96. А німка цариця Катерина²⁴, курва всевітня, безбожниця, убійниця мужа свого, востанне доконала козацтво і волю, бо, одібравши тих, котрі були в Україні старшими, наділила їх панством і землями, понадавала їм волю братію в ярмо і поробила одних панами, а других невольниками.

97. І пропала Україна. Але так здається.

98. Не пропала вона, бо вона знати не хотіла ні царя, ні пихи, а хоч і був цар, та чужий, і хоч були пани, та чужі; а хоч з української крові були ті виродки, одначе не псовали своїми губами мерзенними української мови і самі себе не називали українцями, а істий українець, хоч був він простого, хоч панського роду, тепер повинен не любити ні царя, ні пана, а повинен любити і пам'ятувати єдиного бога Ісуса Христа, царя і пана над небом і землею. Так воно було прежде, так і тепер зосталось.

99. І Слов'янщина хоч терпіла і терпить неволю, та не сама її сотворила, бо і цар, і панство не слов'янським духом сотворено, а німецьким або татарським. І тепер

вой стороны Днепра, и властвова-ли паны над нищими остатками вольного народа.

А на левой стороне долее держалось казачество, но час от часу попадало в неключимую неволю московского царя, а потом петербургского императора, ибо последний царь московский и первый император петербургский положил сотни тысяч в канавах и на костях их построил себе столицу.

А немка царица Катерина, распутница всеветная, безбожница, мужеубийца, кончила казачество и свободу, ибо, отобравши тех, которые были в Украине старшинами, наделила их дворянством и землями и отдала им вольную их братию в ярмо, одних поделала господами, а других рабами.

И погибла Украина. Но так только кажется.

Не погибла она, ибо она не хотела знать ни царя, ни господина; а хотя и был царь над нею, но чуждый, и хотя были дворяне, но чужие; а хотя из украинской крови эти виродки, однако они не сквернят своими подлыми устами украинского языка и сами себя не называют украинцами, а истинный украинец, будет ли он происхождения простого или дворянского, должен не любить ни царя, ни господина, а должен любить и помнить одного бога Иисуса Христа, царя и господина неба и земли. Так было прежде, так и теперь продолжается.

И Славянщина хотя терпела и терпит неволю, но не сама сотворила неволю, ибо царь и дворянство не славянского духа изобретения, а немецкого и татарского.

в Росіі хоч і є деспот цар, одначе він не слов'янин, а німець, тим і урядники у його німці; оттого і пани хоч і єсть в Росіі, та вони швидко перевертуются або в німця, або в француза, а істий слов'янин не любить ні царя, ні пана, а любить і пам'ятує одного бога Ісуса Христа, царя над небом і землею. Так воно було прежде, так і тепер зосталось.

100. Лежить в могилі Україна, але не вмерла.

101. Бо голос її, голос, що звав усю Слов'янщину на свободу і братерство, розійшовся по світу слов'янському. І одізвався він, той голос України, в Польщі, коли 3 мая постановили поляки²⁵, щоб не було панів і всі були б рівні в Речі Посполитій; а того хотіла Україна за 120 літ до того.

102. І не допустили Польщу до того, і розірвали Польщу, як прежде розірвали Україну.

103. І се їй так і треба, бо вона не послухала України і погубила сестру свою.

104. Але не пропаде Польща, бо її збудить Україна, котра не пам'ятуєть зла і любить сестру свою так, якби нічого не було між ними.

105. І голос України одізвався в Московщині, коли після смерті царя Олександра хотіли руські прогнати царя²⁶ і панство і установити Речь Посполиту, і всіх слов'ян поєднати по образу іпостасей божественних нерозділимо і несмісимо; а сього Україна ще за двісті років до того хотіла.

И теперь в России хотя и есть деспот царь, однако он не славянин, а немец и чиновники у него немцы, оттого и дворяне хотя и есть в России, но они скоро переделываются в немцев или французов, а истинный славянин не любит ни царя, ни господина, а любит и помнит одного бога Иисуса Христа, царя неба и земли. Так было прежде, так и теперь продолжается.

Лежит Украина в могиле, но не умерла.

Ибо голос ее, который призывал всю Славянщину к свободе и братству, разошелся по миру славянскому и отозвался он, этот голос Украины, в Польше, когда 3 мая поляки постановили, чтоб не было между ними господ, чтоб все были равны в Речи Посполитой; а этого хотела Украина еще за 120 лет перед тем.

И не допустили к тому Польшу; разорвали Польшу, как прежде разорвали Украину.

Так Польше и нужно, ибо она не послушалась тогда Украины и погубила сестру свою.

Но не погибнет Польша, ибо ее пробудит Украина, которая не помнит зла и любит сестру свою так, как будто ничего не было между ними.

И голос Украины отозвался в Московщине, когда по смерти царя Александра русские хотели изгнать царя и дворянство уничтожить, учредить республику и всех славян соединить с нею по образу божественных ипостасей нераздельно и несмесимо; а этого Украина хотела и домогалась еще за 200 лет перед тем.

106. І не допустив до того деспот: одні покончили живот свій на шибениці, других закатували в копальнях, третіх послали на заріз черкесові.

107. І панує деспот кат над трьома народами слов'янськими, править через німців, псує, калічить, нівечить добру натуру слов'янську і нічого не зробіть.

108. Бо голос України не зати́х. І встане Україна з своєї могили, і знову озветься до всіх братів своїх слов'ян, і почують крик її, і встане Слов'янщина, і не позостанеться ні царя, ні царевича, ні царівни, ні князя, ні графа, ні герцога, ні сіятельства, ні превосходительства, ні пана, ні боярина, ні крепака, ні холопа — ні в Московщині, ні в Польщі, ні в Україні, ні в Чехії, ні у хорутан²⁷, ні у сербів, ні у болгар.

109. Україна буде неподлеглою Річчю Посполитою в союзі слов'янськім.

Тоді скажуть всі язика, показуючи рукою на те місто, де на карті буде намальована Україна: «От камень, его же не брегоша зиждушии, той бисть во главу».

И не допустил до того деспот; одні кончили жизнь на виселице, других замучили в рудокопнях, третьих отдали на убой черкесам.

И царствует деспот над тремя славянскими народами, правит ими посредством немцев, заражает, калечит, уничтожает добрую природу славянскую, но ничего он не делает.

Ибо голос Украины не умолкнул. Встанет Украина из своей могилы и опять воззовет к братьям славянам, и услышат воззвание ее, и восстанет Славянщина, и не останется ни царя, ни царевича, ни князя, ни графа, ни герцога, ни сиятельства, ни превосходительства, ни пана, ни боярина, ни крестьянина, ни холопа ни в Великой России, ни в Польше, ни в Украине, ни в Чехии, ни у хорутан, ни у сербов, ни у болгар.

И Украина делается независимой Речью Посполитою в союзе славянском.

Тогда скажут все народы, указывая на то место, где на карте будет нарисована Украина: «Вот камень, его же не брегоша зиждушии, той бысть во главу угла».

ПРИМІТКИ

¹ Йдеться про пророка *Мойсея*, який, за біблійською легендою, очолив ізраїльські племена й визволив їх із єгипетського полону. Після 40 років блукань по Сінайській пустелі привів народ до Палестини. Він реформував віру, виклавши своє вчення у П'ятикнижжі, перших п'яти книгах Старого заповіту.

² *Самуїл* — знаменитий ізраїльський суддя в II ст. до н. е.

³ *Давид* (роки народження та смерті невідомі) — цар Ізраїльсько-Іудейської держави кінця II ст. — близько 950 року до н. е.

⁴ *Соломон* (? — 928 до н. е.) — цар Ізраїльсько-Іудейського царства. Провів ряд реформ, уславився надзвичайною мудрістю. З його ім'ям пов'язують авторство деяких книг Біблії, зокрема «Пісні пісень».

⁵ *Ваал* — бог сонця, родючості, землеробства й війни у багатьох народів Стародавнього Сходу.

⁶ *Дагон* — головне божество у стародавніх вавілонців.

⁷ *Халдеї* — семітські племена, які в першій половині I тисячоліття до н. е. проживали на узбережжі Перської затоки, а в 626 р. до н. е. завоювали Вавілонію.

⁸ *Кесар* — грецька вимова слова цезар (римський імператор).

⁹ *Сонмище* — велика група, зібрання народу.

¹⁰ *Євангеліє* — загальна назва перших чотирьох книг Нового заповіту.

¹¹ *Яфет* і *Сім* — за біблійською легендою — сини Ноя, які вважаються родоначальниками нового людського роду, що виник після всесвітнього потопу.

¹² *Лютер* (1483—1546) — німецький діяч Реформації, виступив проти зловживань католицької церкви, започаткувавши цим нове віровчення. Ним відкидалися догми про посередництво церкви і духовництва між Богом і віруючими, віра оголошувалася єдиним шляхом до Бога, поновлювався авторитет Святого письма.

¹³ Мова йде про слов'янських просвітителів, творців слов'янської азбуки, братів *Кирила* — мирське ім'я Костянтин (бл. 827—869) і *Методія* (бл. 820—885). З їхніми іменами пов'язаний розвиток писемності у слов'ян.

¹⁴ *Святе письмо* — інша назва Біблії.

¹⁵ *Полабці* — слов'янське плем'я, яке проживало у V ст. на південному узбережжі Балтійського моря.

¹⁶ Йдеться про *Новгородську республіку* (XII—XV ст.), яка чинила значний опір Московському князівству при ліквідації її автономії. 1478 р. включена до складу Російської централізованої держави.

¹⁷ Автор має на увазі московського князя *Івана Калиту*, який очолив кілька походів на Новгород, під час яких Новгородська земля зазнала великих спустошень.

¹⁸ *Татьба* — крадіжка, грабунок.

¹⁹ *Свірговський Іван* (?—1574) — козацький гетьман, який на початку 70-х рр. XVI ст. брав участь у визвольній боротьбі молдавського народу проти турецького іга.

²⁰ *Конашевич-Сагайдачний П. К.* (?—1622) — гетьман українського реєстрового козацтва, який 1616 р. здійснив успішний похід на Кафу (Феодосію).

²¹ Йдеться про національно-релігійні громадські організації українських православно-славних міщан XVI—XVIII ст., які відіграли значну роль у боротьбі проти національних і релігійних утисків з боку Польщі та католицької церкви.

²² *Трійця* — згідно з християнським віровченням атрибут Бога, яким він постає без порушення своєї єдності в трьох особах — Бог Отець, Бог Син і Дух Святий.

²³ Автор має на увазі *Петра I* (1672—1725), російського імператора який 1709 р. знищив Запорозьку (Стару) Січ, обмежив автономію Лівобережної та Слобідської України, проводив щодо України колоніальну політику. Тисячі українських козаків і селян посилались на будівництво фортець і каналів, де нерідко більше половини з них гинуло від тяжкої праці, хвороб і голоду.

²⁴ *Катерина II* (1729—1796) — російська імператриця, яка запровадила на Україні кріпосне право, знищила останні залишки політичної автономії Лівобережної та Слобідської України, скасувала гетьманство, а в 1775 р. взагалі ліквідувала козацтво. Українську козацьку старшину вона зрівняла в правах з російським дворянством і закріпила за нею значні земельні маєтки.

²⁵ Йдеться про польську конституцію 3 травня 1791 р., яка мала ліквідувати феодальну анархію в країні.

²⁶ Мова йде про виступ декабристів 1825 р.

²⁷ *Хорутани* — старовинна назва словенців, слов'янського народу, який проживає нині в Юлійських Альпах на території Югославії.

ДОКУМЕНТИ КИРИЛО-МЕФОДІВСЬКОГО БРАТСТВА

Відозва «Брати українці!», написана М. Костомаровим, вилучена у М. Гулака під час обшуку в Олексіївському раєвеліні 2 квітня 1847 р.

Брати українці!

От сю розказу полагаючи перед ваші очі, даєм вам уважити, чи добре воно так буде.

1. Ми приймаємо, що усі слов'яне повинні з собою поєднатися.

2. Але так, щоб кожен народ зкомпонував свою Реч Посполиту і управлявся несмісно з другими, так, щоб кожен народ мав свій язик, свою літературу і свою справу общественну. Такі народи по нашому: москалі, українці, поляки, чехи, словаки, хорутани, іліро-серби і болгари.

3. Щоб був один сейм або рада слов'янська, де б сходились депутати оду всіх Речей Посполитих і там розважали б і порішали такі діла, котрі б належали до цілого Союзу слов'янського.

4. Щоб в кожній Речі Посполитій був свій правитель, вибра-

ний на год, і над цілим Союзом був би правитель, вибраний на год.

5. Щоб в кожній Речі Посполитій була посполита рівність і свобода і станів не було овсі.

6. Щоб приймано депутатами і урядниками не по роду, не по достатку, а по розуму і просвіщеності народним вибором.

7. До того, щоб віра Христова була основою закону і общественної справи в цілому Союзі і в кожній Речі Посполитій.

Отсе вам, братіє українці обох сторон Дніпра, подаем на увагу, прочитайте пильно і нехай кожен думає, як до сього дійти, і як би лучше воно було. Як багато голов, то багато розумів, кажуть. Коли ви об сім станете думати, то в той час, як прийде пора говорити об сім, вам Господь Бог дарує смисл і уразуменіє.

Відозва «Братья великороссияне и поляки!»,
вилучена у М. Гулака під час обшуку
2 квітня 1847 р.

Братья великороссияне и поляки!

Сие глаголит к вам Украина, нищая сестра ваша, которую вы распяли и растерзали и которая не помнит зла и соболезнает о ваших бедствиях и готова проливать кровь детей своих за вашу свободу. Прочитайте послание это братское, обсудите важное дело вашего общего спасения, восстаньте от сна и дремоты, истребите в сердцах ваших безрассудную ненависть друг к другу, возженную царями и господами на общую погибель вашей свободы, устыдитесь ярма, которое тяготит ваши плечи, устыдитесь собственной своей испорченности, предайте проклятию святотатственные имена земного царя и земного господина, изгоните из умов ваших дух неверия, занесенный от племен немецких и романских, и дух закоснелости, вдохнутый татарами, облекитесь в свойственную славянам любовь к человечеству, вспомните также о братьях ваших, томящихся и в шелковых цепях немецких и в когтях турецких, и да будет целью жизни и деятельности каждого из вас: славянский союз, всеобщее равенство, братство, мир и любовь господина нашего Иисуса Христа.

Аминь.

Статут Кирило-Мефодіївського братства

Главные идеи

1. Принимаем, что духовное и политическое соединение славян есть истинное их назначение, к которому они должны стремиться.
2. Принимаем, что при соединении каждое славянское племя должно иметь свою самостоятельность, а такими племенами признаем: южно-руссов, северо-руссов с белоруссами, поляков, чехов с словенцами, лужичан, иллиро-сербов с хурутанами и болгар.
3. Принимаем, что каждое племя должно иметь правление народное и соблюдать совершенное равенство сограждан по их рождению, христианским вероисповеданиям и состоянию.
4. Принимаем, что правление, законодательство, право собственности и просвещение у всех славян должны основываться на святой религии господина нашего Иисуса Христа.

5. Принимаем, что при таком равенстве образованность и чистая нравственность должны служить условием участия в правлении.

6. Принимаем, что должен существовать общий Славянский собор из представителей всех племен.

Главные правила общества

1. Устанавливаем общество с целью распространения вышеизложенных идей преимущественно посредством воспитания юношества, литературы и умножения числа членов общества. Общество именуется своими покровителями святых просветителей славянства Кирилла и Мефодия и принимает своим знаком кольцо или икону с именами или изображением сих святых.

2. Каждый член общества, поступая, произносит присягу употребить дарования, труды, состояние, общественные свои связи для целей общества, и ежели бы какой член общества потерпел гонение и даже мучения за принятые обществом идеи, то, по данной присяге, он не выдает никого из членов, своих собратий.

3. В случае член попадет в руки врагов и оставит в нужде семейство, общество помогает ему.

4. Каждый член общества может принять нового члена общества без необходимости сообщать ему об именах прочих членов.

5. В члены принимаются славяне всех племен и всех званий.

6. Совершенное равенство должно господствовать между членами.

7. Так как в настоящее время славянские племена исповедуют различные вероисповедания и имеют предубеждение друг против друга, то общество будет стараться об уничтожении всякой письменной и религиозной вражды между ими и распространять идею о возможности примирения разногласий в христианских церквях.

8. Общество будет стараться заранее об искоренении рабства и всякого унижения низших классов, равным образом и о повсеместном распространении грамотности.

9. Как все общество в совокупности, так и каждый член должны свои действия соотносить с евангельскими правилами любви, кротости и терпения; правило же: «Цель освящает средство» общество признает безбожным.

10. Несколько членов общества, находясь в одном известном месте, могут иметь свои собрания и постановлять частные правила для своих действий, но дабы они не противоречили главным идеям и правилам общества.

11. Никто из членов не должен объявлять о существовании и составе общества тем, которые не вступают или не подают надежды вступить в него.

Помітка: Найдено в бумагах Гулака, а писано рукою Белозерского.

Пояснения В. М. Білозерського до статуту
Кирило-Мефодіївського братства

Религія Христова дала миру новий нравственный дух, которым он не был проникнут до того времени. Спаситель открыл человечеству любовь, мир и свободу, равенство для всех и братство народов и новые цели, указанные народам для осуществления в них великих идей человеческого единства.

Но приняли ли народы это благовестие? Почувствовали ли они все благо, какое приносилось в их жизнь новыми лучами божественной жизни? Да и могло ли быть иначе: народы, как вянувший цветок, жаждали небесной росы, которая бы облегчила их страдания.

Те, в руках которых лежит власть и возможность творить небесную правду, исполнили надежды подчиненных народов? Призванные для братской любви и свободы, стремились ли они к утверждению оных между братьями?

Проходит 18 веков — и мы этого не видим. Народы по-прежнему страдают от неправды, по-прежнему угнетаются. Счастливы те, у которых сознание своей национальности столь сильно и твердо, что никакая внешняя сила не в состоянии покорить силы духовной; народ сохранит тогда и свою самостоятельность и свободное развитие: и вот цель, к коей должен стремиться всякий народ, ибо горе понесемому!

Едва ли есть другой народ, испытавший больше страданий и притеснений от неправильных, языческих оснований правления, чем славянский народ, который, по словам немца, достоин бы обожания всего света, если бы его счастье, его доля была соразмерной с его добродетелями. Еще и теперь продолжается тот же губительный для славянского духа порядок, но славяне уже пробудились для новой жизни, для жизни самобытной и свободной. Но это пробуждение открыло им и новую жизнь и горестное положение, которое мешает их развитию: нося зародыш всего прекрасного, все (они) подавляются самовластным произволом. Ни их политическая самостоятельность, ни свободное выражение мыслей и чувств, ни даже самый язык не находит себе покровительства закона; все осуждено на преследование, все подавляется личным произволом. В таком же ужасном положении находится и наша свет-Украина, страна, заслужившая своими горькими страданиями за правду вечное уважение. Присоединенная на основании своих собственных прав, она претерпевает множество несправедливостей. Права ее забыты — и теперь не как сестра единоговерного народа, а как раба она должна нести все, что только есть горестнейшего в жизни народа. Ее судьба, ее будущность — на весах божих; но если долго продолжится настоящий порядок, когда ничто украинское не уважено, когда на нас набрасывают чуждое ярмо, когда «мы, о боже мой! — как чужестранцы в своей древней долине, в своем собственном отечестве», то Украина должна будет погубить свое народное, деловое достоинство и превратиться в нового недоляка. И неужели в этом совершится божья правда?

Неужели мы своей жизнью заслужили такую низкую участь? Нет, но мы заслужим ее, если предадимся бездействию, когда будем спокойно глядеть, как убивают при наших глазах величайший дар божий — жизнь народную, с ее духом — идею, с ее целью, к которой она должна направляться. «Любить и защищать более жизни своей, щадить и не угнетать чужого — есть священная обязанность как всякого человека, так и народа, достигших уже нравственного самосознания себе и своего назначения». Как верные граждане, как верные сыны своей родины, одушевленные желанием ей всякого добра, и сознавая, что оно возможно только при выполнении завещания нашего божественного спасителя, мы должны стремиться к осуществлению в ней божьей правды, к воцарению в ней свободы, братской любви и народного благосостояния, независимого развития той идеи, которая вложена творцом в натуру нашего народа.

Ясно, впрочем, что отдельное ее существование невозможно; она будет находиться между нескольких огней, будет теснима и может претерпеть горестнейшую участь, чем потерпели поляки. Единственное средство, представляющееся уму и одобренное сердцем для возвращения народных прав, заключается в соединении славянских племен в одну семью под охранением закона, любви и свободы каждого. Соплетшись руками дружбы, они защитят себя от всякого варвара и возвратят свои права для того, чтобы, развив в своей жизни идеи общины христианской, привнести их в жизнь, потерявшей главнейшую общественную подставу, — религию и опять явиться в Европе с новым благом, которое ей даровала. Как и прежде, задачей их было распространение мирной земледельческой цивилизации, человеколюбивых нравственных понятий; как прежде она смягчила нравы воинственных народов, так и теперь они смягчат раздраженных бедствиями души народов, разрешением социальных задач, возвращением блага, указанного спасителем.

К этому должны стремиться все наши действия, все наши желания, и так как зародышем всякой перемены должно быть общество, которое только и может привести в исполнение известную идею, то и мы будем составлять общество на следующих основаниях:

1. Так как целью общества будет возвращение славянским народам их самостоятельности и нравственной свободы, то каждый член должен стараться распространять правильные идеи о свободе, основанной на христианском учении и на народном праве.

2. Так как эта свобода достижима для нас и других покоренных племен только при соединении славян в одно государство, основанное на уважении народности каждого, то члены должны распространять:

а) познания о славянах и о праве каждого из их племен на самостоятельность;

в) пробуждать любовь к славянам и их народности и уничтожать разными средствами всякое предубеждение, существующее между племенами;

с) распространять памятники, пробуждающие народность и сознание взаимного братства.

Если член общества заметит в ком-либо из людей благомыслящих стремление, сообразное принятому, то может принять его в число членов, но при этом должно:

3. Открывать о существовании общества только тем, которые, сознавая важность его действий и направления, в основании души своей имеют чистые христианские побуждения и неподозрительную совесть.

4. Стараться избегать наименования тех лиц, которые приняты в общество.

5. Действовать на умы молодых людей и женщин с целью, принятой обществом, и помогать всеми средствами тем из них, которые могут быть полезны, для приготовления общества к новому порядку, который наступить может. Должно действовать на ум женщин с целью указать им воспитание в духе славянской идеи.

6. Стремиться к определенной цели твердо, прилежно, осторожно и спокойно и ни в каком случае не показывать вида боязни, не поддавать обыкновенным людям повода думать, что говорится и действуется в противном настоящему порядку.

7. Должно сближаться с народом, заботиться о его образовании и благосостоянии и обнадеживать его возможностью перемены существующего порядка.

8. Подкапывать всеми средствами несправедливые права аристократии и говорить больше о тех лицах, которые к ней не принадлежали или же действовали сообразно с демократическими правилами.

9. Так как побуждения нашего общества основаны на христианской любви и свободе, то нужно стараться, чтобы и самое достижение равенства и достоинства прав человеческих совершилось в духе кротости и миролюбия. Посему главной целью поставить себе должно распространение образования и идей Христовых.

10. Знакомые взаимно члены общества должны стараться иметь хоть однажды в год (если не все, то по крайней мере, некоторые) съезд в избранном каком-либо месте для взаимного совещания и отчета в своих действиях.

11. Так как цель общества основана на христианской любви и самых благородных целях и побуждениях, которые не имеют в себе ничего эгоистического и панского, а, напротив, должны привести к возвращению народных прав и уничтожению всего несообразного с достоинством человеческим, то каждый член должен стремиться к осуществлению славянской идеи во весь век свой, употреблять все средства, какими он обладает, на служение человечеству и своему народу и быть готовыми даже пострадать за правое дело. Примеры христианского самопожертвования и самоотвержения должны укрепить и научить его, надежда на бога должна сопутствовать ему, любовь к народу пусть утешает его.

Наше празне место на нас чека,
Герь е дошла доба славске века

Единодушие и взаимная любовь, которая николи же не отпадает, должна соединять нас. Пусть нас радует мысль, что при наших усилиях придет пора, когда славяне, распри позабыв, в великую семью соединятся, верные богу и братскому союзу, и тогда процветет то благо, тот мир и свобода, которые завещаны нашим спасителем.

На великом судилище народов с честью и славой предстанут славяне и смело укажут на плоды своего самобытного существования, если они к нему стремились и его желали.

Ни одно из славянских племен не обязано в той мере стремиться к самобытности и возбуждать остальных братьев, как мы — украинцы.

В прошедшей жизни своей мы видим пример и плодов рабства и постоянства в борьбе за свободу прав и за веру Христову. И если мы, сознающие важность подвига своих предков, остаемся спокойными свидетелями неправды, если нас не научит пример погибших народностей, если мы не позаботимся о своем наследии, то по справедливости нас постигнет подобная же участь.

Нет! Мы будем беречь народное сокровище, беречь его для лучшей будущности.

Документально-художественное издание

Костомаров Николай Иванович

Закон Божий
(Книга бытия украинского народа)

Составитель *И. И. Глызь*

Издательство «Льбидь» при Киевском государственном университете

На украинском и русском языках

Зав. редакцією *М. С. Тимошик*
Художник обкладинки *А. І. Мадяр*
Художній редактор *О. Г. Григiр*
Технічний редактор *Т. М. Піхота*
Коректор *А. В. Дрожжина*

ИБ № 305

Здано до набору 26.04.91. Підп. до друку 12.07.91.

Формат 60x90/16. Папір офсет. № 1. Гарнітура Акад. Друк офсет. Ум. друк. арк. 2.5.
Ум. фарб.-відб. 2.88. Обл.-вид. арк. 2.37. Тираж 125 000 пр.

Вид. № 3181. Зам. № 1-188. Ціна 3 крб.

Видавництво «Льбидь» при Київському державному університеті,
254001 Київ, Хрещатик, 10

Поліграфкомбінат ЦК ЛКСМУ (МДС) «Молодь», 254119 Київ,
вул. Пархоменка, 38-44.